

Din ve Terör Üzerine

Mustafa ERDEM*

Din, insanlığın ilk dönemlerinden günümüze, insanın ayrılmaz bir vasfı olarak varlığını sürdürmüştür. Nerede insan var ise orada bir din de var olmuştur. Çünkü "Yüce Yaratıcı" insanı dine muhtaç bir donanımda yaratmıştır. Nitekim dünden bugüne fiziki ve biyolojik ihtiyaçlarını temin için mücadele eden insanlar, aynı zamanda ruhi ihtiyaçlarını da temin arayışı içerisinde olmuştur. İnsanların ruhi ihtiyaçlarını temin ya da ölüm ötesine hazırlık konusunda buldukları ya da inandıkları çözüm yolları her zaman aynı olmamıştır. Fakat şu ya da bu şekilde her insan bir inanç biçimine sahip olmuş, kendini tatmin edecek bir yol ve yöntem bulmuştur.

Dinler tarihi incelendiğinde doğrudan insanı muhatap alan dinin ana amacının insana huzur, güven ve mutluluk sağlamak olduğu görülmüştür. Bu haliyle din, bireysel bir gerçeklik gibi görülmekle birlikte bütün insanlığın ortak değeri olarak temayüz etmiştir.

Dinin iki ana özelliği vardır. Bunlardan birincisi; insanın inandığı değerler ile bu değerlerle ilişkisini sağlamak veya düzenlemektir. Buna genel bir ifade ile Tanrı-insan ilişkisi demek de mümkündür. Bu aşamada ister ruhi zaruretler gereği Tanrı'yı insanlığın keşfettiği ileri sürülsün, isterse Tanrının, yarattığı insana bir şekilde kendini tanıtmış olduğu kabul edilsin durum değişmemektedir. Çünkü dinin en önemli işlevi, bu ikili arasındaki ilişkiyi kurmak ve düzenlemek şeklinde gerçekleşmektedir. Dinin ikinci özelliği ise, insanın hemcinsleri ile arasındaki ilişkileri düzenlemek ve kontrol etmektir. Bu özelliği ile din, insana, birey olarak sahip olduğu imkanları sınırsız bir şekilde kullanma hakkına sahip olmadığını öğretmektedir. Böylece din, insanlar arasında barış, huzur ve güven ortamının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Dinin Tanrı ve insanlar arasındaki ilişkileri tanzim etme konusundaki etkin rolü, daha çok *ölüm sonrası inancıyla* ilgilidir. Ölüm sonrasına olan inanç, insanın Tanrı'yı sevmesi ya da O'ndan korkması sebebiyle O'nun buyrukları konusunda kendisini ve yaşamını sorgulayarak ömrünü tüketmesini sağlar. Aynı zamanda ölüm sonrasına olan inanç, insanı diğer insanlara karşı tutum ve davranışlarından, ölüm ötesinde Tanrı huzurunda yargılanacağından ve sorgulanacağından dolayı da etkiler. Böylece insan bu dünyadaki sınırsız arzu ve isteklerinde, insani ilişkilerinde ölçülü davranmak zorunda hisseder.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yeryüzünde dünden bugüne dinlerin tamamı somut olarak ahiret hayatından söz etmese de hemen hepsi ölüm ötesi ile ilgili bazı bilgiler vermiş, kurallar koymuş ve insanların bu kurallara uygun davranışlar sergilemesini istemiştir. Bazı Uzak Doğu dinlerinde yer alan karma-tenasüh inancı, kast sistemine bağlı bir olgu olarak insanları yaşadıkları "kast"ın şartlarına uymaya mecbur etmiştir. İlahi dinlerin ortak özelliği olan *ahiret inancı* ise, insanın yaptığı iyilik, hayır ve ibadetlerle ve ahiret hayatı hakkındaki bilgileriyle, ölüm ötesinde mutlu olabilmek için maddi ve nefsi bazı fedakarlıklara katlanılmasını öğretmiştir. Bunun doğal sonucu olarak insanlar arasında bir *hak* ve *haklılık* kavramı gelişmiştir. Böylece insan, sınırsız özgürlüklerin olmadığını, çevresinde yaşayan insanların özgürlüklerinin kullanımı konusunda en az kendisi kadar hak sahibi olduğunu ve dinin bu yönde kayıtsız kalmadığını da görmüştür. Bu çerçevede din, Tanrı, ahiret, hak gibi fenomenler aracılığı ile insana dünya hayatında mutlu olma yollarını öğretmiştir.

Günümüzde adı ve ilkeleri ne olursa olsun, insanlığın tamamına yakını herhangi bir dine inanmış gözükmekte ve kendi dinlerinin emirlerini uygulamakla yükümlü sayılmaktadır. Bütün dinlerin amacının bireysel olarak insanı ve bütün toplumları mutlu etmek olmasına rağmen, insanlık çok çetin bir bunalımın girdabında boğulmaktadır. Bu durumda düz mantık yürütüldüğünde ya dinler gerçekten insanlığa barış ve huzur önermemekte, ya da insanların dini inanış, uygulama ve anlayışlarında bazı problemler yaşanmaktadır. Aynı dinlerin tarihin ve coğrafyanın belli kesimlerinde insanlar için huzur ve istikrar sebebi olduğu bilinirken, başka kesimlerde nifak, fitne ve zulüm şeklinde tezahürü, problemlerin dinlerden değil, dinlere inanan insanlardan kaynaklandığı intibahı uyandırmaktadır. Bu durumda din ile o dinin mensuplarının din anlayışlarını birbirinden ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Zira dinin önermelerinin ne olduğu kadar insanların bunları nasıl anladığı, algıladığı ve uyguladığı da önemlidir. Nitekim bir dinin mensuplarının kendi dinleri etrafında bile bir bütünlük oluşturmadıkları, farklı grup ve mezheplere bölündükleri düşünülürse yine problemin dinden değil onun müntesiplerinden kaynaklandığı görülür. Hatta bu durumda din, başka dinden olanlar kadar kendine inananlar için de bir nifak ve çatışma sebebi olarak karşımıza çıkar. Aynı dine mensup insanlar arasında tarihte cereyan eden çatışmalar bunun en somut örneklerini teşkil eder.

Dinin bir çatışma zemini hazırlamamasının temel sebebi dinin bizatihi kendisi olmayabilir. Burada dini oluşturan fenomenler ve bunlarla ilgili yorumlar din mensuplarının sosyal, siyasal, ekonomik, psikolojik, hatta etnik konumlarına göre birer çatışma sebebi olabilir. Nitekim aynı dine mensup olan insanların katliam boyutlarına varan çatışmalarında uyguladıkları acımasız tavırların, bu yorum ve diğer şartların tetiklemesi sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

Bir taraftan aynı din mensupları arasında çeşitli çekişmeler olurken diğer taraftan farklı dinden insanların zaman zaman insanlığa dünyayı dar ettikleri esef ve ibretle görülmektedir. Tarihte yaşanan haçlı savaşları bunun en acı

örnekleri olarak hafızalarda yer almaktadır. Bu savaşlarda kullanılan esas faktörün dini kaygılara dayandırıldığı da görülmektedir. Halbuki din, özü itibariyle göreceli olmakta, herkesin dini kendine makul ve hak görünmektedir. Ayrıca din, bir akıl ve bir gönül işidir. Hal böyle olmasına rağmen tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli kesimlerin farklı yönlerden baskı altına alınmaya, güçlü olanın dininin zayıf olana dayatılmaya çalışıldığına rastlanmaktadır. Bu işlemin zahiren muhatapları etkilediği görülmüş olsa da, insanların iç dünyası için kesinlikle etkili olmadığı ve pratik bir değer de ifade etmediği bilinmektedir. O zaman sanki insanlar din konusunda samimi bir etkileme yönteminden uzak, gönüllerin fethi yerine yapılan empoze ve dayatmalar sonucu dıştan inanmış gibi görünen, ama içten asla inanmayan münafıklar türetmektedir. İşte bu noktada din mensuplarına düşen görevin, din konusunun, bir inanç meselesi olduğu, bu haliyle kişiyi mutluluğa götürdüğü, dayatmaların kin ve nefret doğurduğu gerçeğinin kabullenilmesi ve farklı din-den insanlara saygı duyulması gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Günümüz dünyasında sosyal, siyasal ve dini alanda istenen düzeyde bir huzurun sağlanamadığı konusunda belki bütün insanlık hemfikirdir. Bir kısım insanların yaşama hakkının meşruiyetine paralel olarak inanma özgürlüklerinin var olmasını isterken, bunu gerçekleştirmesi konusunda takip edilen metod, araç ve gereçler ne kadar doğrudur? Ya da konuya başka bir açıdan bakarsak insanlara yaşama ve inanma konusunda baskı, dayatma ve zulmün uygulanması, özgürlüklerin kısıtlanması ne kadar doğal, ne kadar yasal, ne kadar meşrudur? İşte, özellikle dinin insanlığa huzur sağlayamamasıyla ilgili problemin başlangıç noktası burasıdır. Zira her insanın kendince meşru kabul ettiği değerler ne kadar tartışılmaya değerse, bazı hakların da gayri meşru kabul edilebileceği varsayımı ile uygulama zemini bulamaması da o kadar tartışılmaya değerdir. Ayrıca çeşitli baskı güç ve gruplarını ellerinde bulunduran kesimlerin kendilerini haklı saydıkları hususlarda, bu güç ve imkanları kullanarak baskı ve zulüm uygulaması, muhatapların doğal tepkisine sebep olmaktadır. Bu durumda bir çatışma zemini oluşmakta, herkes kendi imkanlarını kendi lehine kullanmakta ve bir kaos oluşmasına zemin hazırlanmaktadır.

Terör, bazı kesimlere göre son yılların korkulan, ürkülen, nefret edilen, insanlığı felakete götüren gayri ahlaki, gayri insani, gayri dini yolu ve yöntemi olarak kabul edilmektedir. Buna mukabil bazı kesimlerde ise tersine ezilen, horlanan, zorlanan, inanma ve yaşama hakkı elinden alınmak istenen ya da alınan insanların başvurduğu, askeri, ahlaki, hatta dini meşru hakları olarak ilan edilmektedir. Her iki kutup arasındaki bıçak sırtı incelik, taraflara göre göreceli bir varsayım olmaktan öteye geçmemektedir. Zira kimin hangi hakkı niçin kullandığını, hakim konumdaki insanlar farklı düşündürmeye yönlendirmektedir. Bu durumda tarafların asli ve fitri değerler etrafında birleşmesi, hangi dine inanırlarsa inansınlar, dinlerin önerdiği barış ve huzur ortamını temine yönelmesi gerekmektedir. Bu arada problemi çözmeye yönelik analitik yaklaşımların dış etkenlerden uzak selim bir akıl rehberliğinde yapılması önem arz etmektedir.

Dünyamızda, özellikle Müslüman ve geri kalmış toplumların terör ve çatışmanın doğrudan muhatabı olmaları oldukça üzüntü vericidir. Bu tür çatışmaların belirtilen kesimlerde olması her hal ve şartta o bölgede yaşayan insanları mağdur etmektedir. Sudan, Ortadoğu, Kuzey Hindistan, Pasifik yörelerinde meydana gelen çatışmaların meşru müdafa hakkı talebi olmadığını, sadece oralarla ilgili hedef ve hesapları olanlar iddia edebilirler. Zira öz vatanlarında kendi içlerinde fakirlik ve sefaletle rağmen yaşama mücadelesi veren zavallıların, hangi şartlarda çatışmaya zorlandıkları ayrı bir değerlendirmeye konusudur. Ellerinde çeşitli imkanlara sahip olanların bu imkanları masum ve mazlum kesimler aleyhine kullananlara karşı muhatapların, tek kutuplu ve küresel bir dünyada, meşru haklarını hangi yollarla ispat ve talep hakları olacak ve buna karar verecektir. Bu durumda horlanan, tahkir ve tahrik edilen, en sonunda öldürülen insanların, dinleriyle temasa geçmesi ve orada teselli araması masumiyet ve meşruiyet sınırlarını aşan bir davranış bozukluğu ve hak ihlali midir? Yoksa din, dünya ve ahiret için bir teselli, ümit ve huzur kaynağı değil midir? Bu şartlarda dine yönelen, onun içerikleriyle iletişim kuran, orada teselli arayan ve oraya sığınan insanları terörist ilan edip, terörizmin kaynağını da din olarak gösterebilir miyiz?

Sonuç olarak dinlerin huzur, güven, barış, hoşgörü, sevgi kaynağı oldukları ve hiçbir zaman terörün kaynağı ve teşvikçisi olarak gösterilmemeleri gerektiği söylenebilir. Ancak bazı din mensupları terörist olarak nitelendiriliyorsa bunun, onların dini nasıl anladığı ile ilgili bir problem ya da onları terörist ilan edenlerin isnat, iftira ve dayatmalarından kaynaklandığı da göz ardı edilmemelidir.

Terör, genel olarak insanın yaşama hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle dinle bağdaştırılması mümkün olmayan bir hak arama yöntemi olarak uygulanmaktadır. Bunun hiçbir dinde referansı yoktur, İslam'da ise hiç yoktur. Dünyayı yönetmeyi arzulayanların İslam korkuları terör korkularıyla birleşmekte ve bu korkularla İslam'ı terörün kaynağı olarak göstermelerine sebep olmaktadır. Aksi halde referans kaynakları ve pratik uygulamaları hem terörden, hem de terörü doğuracak davranış bozukluklarından uzaktır. Teröristin dini ve milleti yoktur. Teröre başvuran insan, algılama, uygulama ve hak arama biçimi olarak dünyayı tehdit etmektedir. Bütün din mensuplarının hem terör, hem de terörü doğuran sebepleri ortadan kaldırmak, dünyamızı huzur ve barış içerisinde yaşanan bir yer haline dönüştürmek için ortak hareket etmeleri gereken zaman çoktan gelmiştir.